

Oorlogsverslaggevers in Nieuw-Guinea

‘We zijn bewust onwetend gehouden’

‘Ons laatste oorlogje’ wordt de strijd tussen Nederland en Indonesië om Nieuw-Guinea wel genoemd. Oorlog-je, meer was het niet. Toch hees de Nederlandse pers zich in tropenpak en trok naar de verre kolonie, die met het New York Akkoord van 15 augustus 1962 aan Indonesië werd toegewezen.

Een reconstructie.

Ellen de Vries

‘De eerste indruk was overweldigend!’ herinnert Joop van Zijl (67) zich. In 1956 besloot de 21-jarige Van Zijl de dienstplicht in Nederland te ontvluchten om zijn geluk te beproeven bij de gouvernementszender Radio Omroep Nieuw-Guinea. Nooit verder geweest dan Luxemburg, keek hij zijn ogen uit in dit land aan de andere kant van de aardbol: dertien keer Nederland. Eén stronk boerenkool. ‘Vanuit het blanke Nederland plonsde ik zo neer tussen de zwarte pietten.’ In 1959 vertrok hij weer naar Nederland, maar keerde terug als verslaggever toen de spanningen tussen Indonesië en Nederland opliepen.

Was er vanaf 1960 al sprake van kleine schermutselingen, na de jaarwisseling van 1961 leek het erop alsof het getouwtrek tussen Nederland en Indonesië om Nieuw-Guinea zou onttaarden in een echte oorlog. De Nederlandse Marine In-

lichtingdienst had al diverse berichten onderschept van op handen zijnde acties. Op 15 januari 1962 vond inderdaad een zeeslagje plaats aan de zuidkust van Nieuw-Guinea. Twee Nederlandse oorlogsschepen openden het vuur op drie Indonesische torpedoboten. De Matjan Tutul werd de grond ingeboord en een tweede torpedoboot in lichterlaaie gezet: 39 doden en 53 overlevenden (Peters, p.168).

Verslaggevers spoedden zich vanuit alle windstreken naar de Oost. Begin 1962 wemelde het in het anders zo rustige hoofdstadje Hollandia ineens van de journalisten. Maar liefst zestig verslaggevers hadden hun komst aangekondigd, zo meldde het enige onafhankelijke dagblad, De Nieuw-Guinea Koerier. Hoeveel Nederlandse verslaggevers Nieuw-Guinea

precies bezochten is niet bekend. Ed van Westerloo (64), destijds verslaggever voor het ANP, herinnert zich dat de meeste verslaggevers maar een paar weken bleven. Eén groep journalisten bleef langer: Van Westerloo zelf, Joop van Zijl (Avro), Dick Schaap (Het Vrije Volk), Boebie Brugsma (GPD), Jan Gerritsen (NTS), Otto Kuijk (De Telegraaf), en Wim Hofman (Algemeen Dagblad). Daarvan leven alleen Van Westerloo, Van Zijl en Schaap nog.

De budgetten waren schamel. Van Westerloo die verguld was dat hij Bas Klaverstijn mocht opvolgen, kwam er jaren later pas achter dat hij uitgekozen was omdat hij ongehuwd en dus verzekeringstechnisch ‘t goedkoopst was. Hij lacht: ‘Destijds dacht ik: ze zien wat in mij. Het was bijzonder dat ik ging: ik was pas 23.’

De Waterman arriveert op 11 juni 1962 met nieuwe troepen in de Humboldtbaai. Foto: Spaarnestad Fotoarchief

'Een vliegticket kostte f 5000,- en een verzekering voor een gehuwd manspersoon f 4000,- weet Dick Schaap (74). 'Dat was meer dan het jaarsalaris in die tijd.' Ook Het Vrije Volk had moeite het geld voor reis, verzekering en verblijf bij elkaar te schrapen. In afwachting daarvan schafte Schaap zich alvast een tropenpak aan en toen de krant in de Vara een medefinancier had gevonden, vertrok hij voor zes weken naar de kolonie. Daarna was het geld op. Schaap: 'Dat ik werd gestuurd had te maken met mijn verleden als veteraan. Ik was de enige die in 1949 als dienstplichtige naar Indonesië was gezonden. Ik sprak enige woorden Maleis en was goed ingevoerd in de Indonesische politiek.'

Dat gold niet voor Van Westerloo, die het nieuws over Nieuw-Guinea destijds niet zo nauwgezet volgde en zich moest inlezen. Bovendien had hij geen ervaring als

oorlogsverslaggever. Maar dat gold voor de meeste Nederlandse verslaggevers. Ter plekke leerde Van Westerloo de kneepjes. 'Ik herinner me dat ik kort na mijn aankomst lag te pitten, terwijl het nachtelijk alarm afging. Vaag hoorde ik in mijn halfslaap collega's buiten praten: "Zullen we hem wakker maken?". "Nee, doe maar niet". De volgende dag zeiden ze: "Je weet toch dat als de sirenes afgaan er parachutistenlandingen zijn?"'

Voordat de verslaggevers in 1962 massaal naar Nieuw-Guinea gingen, waren het de stringers, gouvernementsambtenaren of leraren, die Nederlandse media van nieuws voorzagen. Joop van den Berg (71), in het dagelijks leven voorlichter in dienst van het gouvernement, leverde bijdragen aan Het Vrije Volk en maakte foto's voor AP. Van den Berg: 'Nederlandse verslaggevers lachten om ons stringers: mensen die vroeger een leuk

opstelletje schreven, maar van journalistiek niets wisten.' Maar omdat hij er al jaren woonde had-ie ook een voorsprong, hij kende het achterland en had al een netwerk.

Van deze nevenactiviteiten van zijn ambtenaren was gouverneur P.J. Platteel niet bepaald gecharmeerd. Zeker niet nadat een van hen een niet geautoriseerd bericht had doen uitgaan. Maar staatssecretaris Th.H. Bot, belast met Nieuw-Guinea, wilde niet zo ver gaan ambtenaren te verbieden als correspondent op te treden. Anders zouden veel media in Nederland en het buitenland van nieuws verstoken blijven, vond hij. (Van Galen, p. 243)

De meeste Nederlandse journalisten nestelden zich in het gouvernementshotel in de hoofdstad Hollandia. In de nabijheid van autoriteiten en voorlicht-

tingsdienst. Van Westerloo: 'Je at en dronk samen, ging op pad en maakte berichten. De communicatiemogelijkheden waren uiterst beperkt. Twee keer per dag kon ik via de telex een uur seinen naar Nederland. Het meisje van het postkantoor tikte dan mijn kopij in.' Wat zich in de buitenwereld afspeelde ging grotendeels aan hem voorbij. Overleg met het ANP bestond uit af en toe een berichtje via de telex; telefoneren was te duur.

In stille uurtjes leerde Van Westerloo als de weduweerga de lingua franca Maleis.

Het gouvernement verzorgde wekelijks persconferenties waarbij perscommuniqués werden uitgedeeld. 'Achteraf bleek dat we vaak bij de neus werden genomen', zegt Van den Berg, 'want toen ik later in een boek las over alle militaire acties die hadden plaatsgevonden, dacht ik: Jezus, er is veel meer gebeurd dan ze ons op die vodjes verteld hebben.'

Begon de pers in Nederland – 'Ja, Excellentie' – zich net aan de gezagsgetrouw-

Dick Schaap interviewt een gevangen genomen parachutist in Merauke, juli 1962. Foto: Archief Dick Schaap

heid te ontworstelen, in Nieuw-Guinea was daarvan nog geen sprake. Van Zijl: 'Je kon vragen wat je wilde, maar antwoord gaven ze niet.' Van Westerloo vult aan:

'Gouverneur Platteel was onvoorstelbaar autoritair. Die dacht: zo'n jongen doet wat ik zeg.' Over de evacuatie van Nederlandse vrouwen en kinderen naar Nederland in juni 1962, mocht Van Westerloo niet publiceren. Dat zou maar onrust veroorzaken. Hij deed het natuurlijk toch en dat gaf een behoorlijke aanvaring. UPI-correspondent dr. Van Doorn, ambtenaar bij de Dienst Economische Zaken, werd zelfs tijdelijk van militair nieuws uitgesloten toen hij een niet door de autoriteiten bevestigd bericht had verstuurd.

Ook Jacques Grijpink (76) riep toorn over zich af. Grijpink werkte voor de gouvernementzender Radio Omroep Nieuw Guinea. Een soort Radio-2 met muziek, nieuws- en actualiteiten gericht op de Nederlanders in Nieuw-Guinea. De zender stond om technische redenen in Biak, twee uur vliegen met een oude Dakota van Hollandia vandaan. De voorlichtingsdienst telexte informatie door en zag er ook op toe welk nieuws uitgezonden werd. Het bericht dat de Indonesische legeraanvoerder Nasoe-

Papoea's werd niets gevraagd

Een van de weinige Papoea-journalisten, Jos Marey (61), verwijt de Nederlandse verslaggevers dat ze te weinig oog hadden voor het standpunt van de Papoea's. In de reportages van Nederlandse verslaggevers ontbraken de verhalen van Papoea's die hun grond manhaftig verdedigden en het Nederlands leger niet onverdienstelijk bijstonden in hun zoektochten naar Indonesische infiltranten in de bush-bush.

Ook miste Marey verhalen over nijvere Papoea's die werkten aan de opbouw en de voorbereiding op de onafhankelijkheid van hun land. 'Over de werkzaamheden van hoofdonderwijzers, verplegers of het binnenlands bestuur, dat voor 80 procent uit Papoea's bestond, las je niets.'

Marey meent dat de Nederlandse pers weliswaar Papoea-politici als Marcus Kasiëpo en Nicolaas Jouwe aan het woord liet, maar liever dan over 'deze Papoea's in pak' berichtte over de Papoea's in de binnenlanden met hun peniskokers en stammenoorlogen. Zo creëerde de Nederlandse pers zijns inziens het beeld dat Papoea's nog in de Middeleeuwen leefden en van toeten noch blazen wisten. Zelf schreef Marey wel over de op-

bouwwerkzaamheden in de bladen die het gouvernement speciaal uitgaf voor de Papoea's. Dat waren het Maleistalige, fraai geïllustreerde maandblad Triton en het Nederlands-Maleistalige weekblad Pengantara. 'Geen propagandablaadjes. Er was wel degelijk ruimte voor kritiek.' In een van zijn artikelen hekelt Marey het woningbouwbeleid van het gouvernement, dat ten nadele van de Papoea's uitviel. Anders dan de Hollanders kregen Papoea's geen fijn- maar grofmazig kippengaas voor de ramen gespijkerd, waar malariamuskieten moeiteloos door naar binnen vlogen. Ook de politiek en het regeringsbeleid konden rustig worden bekritiseerd door mannen als Jouwe en Kasiëpo, en zelfs door de Indonesisch-gezinde Frits Kirihio, verzekert Marey.

Voor de Papoea's zelf vormden de media geen factor van betekenis in de eigen besluitvormingsprocessen. 'Normaal in Nieuw-Guinea was dat stamhoofden overlegden: voeren we oorlog of sluiten we een overeenkomst. Maar Papoea's werd niets gevraagd. Pas toen de onderhandelingen voorbij waren, werden leiders als Jouwe en Kasiëpo erbij gehaald.'

tion begin januari 1961 in Moskou wapens had besteld, stuurde Grijpink – ondanks de waarschuwing: ‘Nasoetion moet eruit!’ – doodleuk de ether in. Het kwam hem op een schriftelijke ‘ontevredenheidsbetuiging’ van de gouverneur te staan. ‘Maar er was toch gezegd: dat bericht over Nasoetion dat moet eruit, dat móet uitgezonden worden?’, hield Grijpink zich van de domme. ‘Het was echt onzin. Een week later zag ik het bericht op het Polygoonjournaal in Hollandia. Ze wilden ons niet ongerust maken, dat was paternalistisch.’ Hij herinnert zich dat in 1960 postagentschappen zelfs op last van de procureur-generaal post openden. De hoofdredacteur van de Nieuw-Guinea Koerier die over dit censuurschandaal had bericht, vluchtte voor de zekerheid met zijn koffertje van Hollandia naar Biak.

Volgens Van Westerloo wilde het gouvernement verslaggevers graag doen geloven dat alle Papoea’s achter de onafhankelijkheid stonden, waarop Nederland ze versneld voorbereidde. In werkelijkheid was dat volgens de ANP-verslaggever slechts een kleine Papoea-elite in Hollandia en was er een grote kloof tussen de elite in Hollandia en de Papoea’s daarbuiten. ‘De meeste Papoea’s wilden niets, die wilden met rust gelaten worden. In Sentani leefden de mensen niet meer in het stenen tijdperk, maar wel in de Middeleeuwen.’

De gouvernementsradio was in Van Westerloo’s ogen een propagandazender. Grijpink, destijds hoofd van die zender, vindt dat te sterk uitgedrukt. ‘Nieuws werd wel gecensureerd, maar toch gingen we wel onze eigen gang. We hadden niet dagelijks ‘last’ van het gouvernement.’ Want dat het gouvernement nieuws achterhiel beviel Grijpink – van huis uit journalist – niets! Tot twee keer toe ontving hij een ‘ontevredenheidsbetuiging’ van de gouverneur, juist omdat hij een verbod had genegeerd. ‘Gelukkig kregen we op een gegeven moment toestemming om nieuws over te nemen van de Australian Broadcasting Company en de We-

reldomroep. Dat deden we gretig. Dat maakte het nieuws ook een stuk aantrekkelijker.’

Hans Oosterhof (74), die eind 1960 in opdracht van het gouvernement een Maleisitalige zender voor de Papoea’s opzette: Radio Papoea Barat (RaPaBA), bestrijdt dat er propaganda werd gevoerd op last van het gouvernement. ‘Er waren natuurlijk wel uitzendingen gericht op mooie dingen die de Nederlanders daar deden, maar die deden ze ook echt.’ Dat neemt niet weg dat hij op eigen gezag een klein propagandaoorlogje voerde met de Indonesische zenders Radio Makassar en Radio Free West-Irian. ‘Maar allemaal tamelijk goedmoedig: cabaretse grappen over Nederland en Indonesië’, relativeert hij en verzekert dat in zijn programma Gado 2 zowel pro-Indonesische als pro-Nederlandse geluiden te horen waren. Radio Makassar en ook Radio Free West-Irian probeerden in Nieuw-Guinea ziel-tjes te winnen voor Indonesië. ‘Ga toch naar huis’, fleemde Radio Makassar de Nederlandse soldaten. De stem van Radio Free West Irian was verbeterener. Die zond zelfs gefingeerde interviews uit, met zo-

genaamd gevangengenomen Hollandse militairen die strijdende landgenoten adviseerden: ‘Leg je wapens neer en geef je over aan de para’s.’

De zuilen stonden in 1962 nog recht overeind. De pers schaarde zich grotendeels achter de plannen van de regering om Papoea’s naar zelfstandigheid te leiden. Daarin volgde bijvoorbeeld de Volkskrant trouw de KVP. De socialistische krant Het Vrije Volk en ook de Vara stonden – in lijn met de PvdA – niet zo vierkant achter dit ideaal.

Toch meent Schaap: ‘Er was juist vanwege die verzuiling een strikte scheiding tussen commentaren en nieuws. Daarom moest je als verslaggevers zo objectief mogelijk zijn. Er werd van mij geen politiek commentaar verwacht.’ Maar Oosterhof van RaPaBa, meent: ‘Journalisten zoeken bij hun mening meestal de berichten en dat was merkbaar. De Vara stuurde Herman Wigbold om het standpunt van de Vara weer te geven. Een gepland vraaggesprek met mij ging niet door. Want, zei Herman Wigbold, ik ben gestuurd om je in de zeik te drukken, maar nu ik alles ge-

Nederlandse militairen met bij Kaimana buitgemaakte wapens en munitie. Foto: ANP

hoord heb en gezien is dat onmogelijk... Gefeliciteerd!' Schaap wist zich op zijn beurt vol argwaan bekeken: 'Bij mijn aankomst werd ik door het overgrote deel van de Nederlandse gemeenschap als vertegenwoordiger van een socialistische krant wantrouwend ontvangen.' De Nieuw-Guinea Koerier schreef bij zijn aankomst zelfs: 'de vertegenwoordiger van de weggeefpartij' is gearriveerd.

Ook het koloniale verleden speelde een rol. Van Westerloo, die zelf geen koloniale in de familie had, merkt op: 'Mensen als Otto Kuijk van De Telegraaf, Bas Klaverstijn van het ANP, Hans Oosterhof van de gouvernementsradio en Joop van den Berg van Het Vrije Volk hadden de koloniale tijd in Nederlands-Indië meegemaakt, sommigen als journalist. Toen het mis ging en ze eruit werden geflikkerd gingen ze allemaal naar Nieuw-Guinea, waar ze krantjes en een radiostation opzetten. Die waren persoonlijk op hun pik getrapt.' Van den Berg geeft toe dat zijn verleden van invloed was. Maar dat impliceerde niet per se een voorkeur voor Nederland of afkeer van Indonesië. Van den Berg: 'Pas in Nieuw-Guinea leerde ik de dekolonisatie begrijpen. Ik ben daar midden tussen de Indo-Europeanen gaan wonen. Toen pas leerde ik de achterstelling en rassendiscriminatie begrijpen; elke maatregel van het gouvernement was op ras geënt. In Nieuw-Guinea speelden we heel Indië nog eens over.' Als ambtenaar bevolkingsvoorlichting, zijn eigenlijke baan, gaf Van den Berg wél voorlichting over landbouw en gezondheidszorg, maar weigerde hij de Papoea's te informeren over politieke zaken als zelfbeschikking en onafhankelijkheid. Hij vond: Nederland had Nieuw-Guinea allang moeten afstaan aan Indonesië. Oosterhof, die in Nederlands-Indië ook voor de radio had gewerkt, en in Nieuw-Guinea radio-uitzendingen voor de Papoea's ver-

zorgde, was juist vóór zelfbeschikking van de Papoea's.

Van welke gezindte dan ook, al dan niet belast met een koloniaal verleden, allen deden in opdracht van de Nederlandse media 'zo objectief mogelijk' verslag van de situatie.

Schaap diept zijn knipsels uit die tijd op. Tussen 28 mei en 8 juli ruim dertig artikelen, waarin hij het welbevinden van Nederlanders schetste, uitspraken van de autoriteiten optekende, uitstapjes naar de binnenlanden maakte, maar net als de andere verslaggevers vooral berichtte over militaire acties: Indonesische paralandingen in Sorong, Merauke, Kaimana en gevechten in Fak Fak. Ook interviewde hij Indonesische infiltranten.

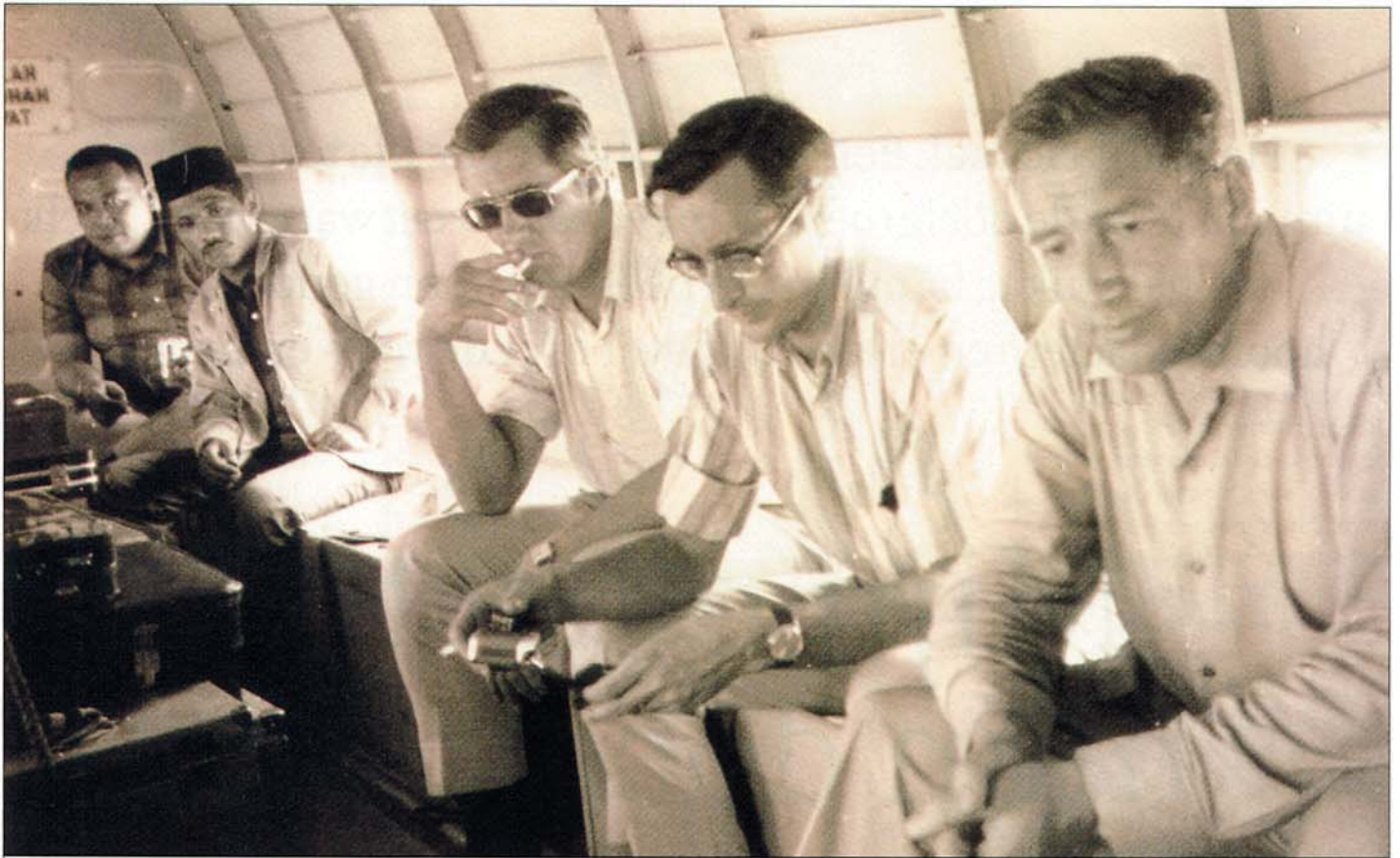
'In feite gebeurde er niet zo veel. Van een echte oorlog was geen sprake', meent Van Westerloo, 'het was meer een oorlog van peloton tegen peloton. Maar in Nederland kwam dat anders over. Van mijn verloofde kreeg ik een brief, waarin ze schreef dat ze dacht dat we daar platgebombardeerd werden. Terwijl er af en toe een parachutist neerdaalde en dat was het dan. Het was geen oorlog, maar dat maakten journalisten er natuurlijk wel van.' Het melden van nieuwsfeiten over paralandingen was blijkbaar genoeg om de Nederlanders ongerust te maken. Van den Berg werd dringend gevraagd naar meer foto's van oorlogshandelingen.

Achttien Nederlandse soldaten sneuvelen, telt John Jansen van Galen in zijn boek 'Ons laatste oorlogje'. Van Westerloo

en Schaap schatten het aantal 'echte oorlogsslachtoffers' op zeven à acht. Soldaten verongelukten ook. Maar werden tevens gedood door eigen vuur, weet Van Westerloo. Of hij daarover bericht heeft, weet hij niet meer: 'Vaak hoorden we de precieze toedracht pas later. Het werd toegedekt.'

De RVD liet halverwege 1962 ter geruststelling van de Nederlandse bevolking een Polygoonjournaal maken met als motto: alles is onder controle. Goedlachse mariniers vulden het filmbeeld, sigaret nonchalant bungelend in de mondhoek, terwijl de Papoea-politie en het Papoea Vrijwilligers Korps Indonesische infiltranten onder schot hielden. De werkelijkheid was dat veel gewone soldaten bang waren. Van Westerloo: 'Ze deden het in hun broek als ze de bush in moesten.' Van Zijl maakte voor de Avro-tv een 'groetenprogramma' waarin soldaten voor de camera hun familie toespraken en waarin ook human interest stories werden gebracht. Dat noemt hij achteraf 'een falsificatie en misschien wel een passieve romantisering van de oorlog' (Karskens, p. 125). Schaap concludeert: 'We zijn bewust onwetend gehouden. Pas later ben ik erachter gekomen dat er een grote Indonesische invasievloot versterkt met Russische duikboten op weg was om de tienduizend KL-ers (Koninklijke Landmacht-EdV) en mariniers in de pan te hakken en ons erbij.'

Op 15 augustus 1962, na lange diplomatieke onderhandelingen, ondertekende Nederland ten langen leste het New York Akkoord. Er was weinig keus: Soekarno had de oorlogsdreiging tot het uiterste opgevoerd en stond op het punt Nieuw-Guinea binnen te vallen. De internationale gemeenschap steunde Nederland niet. Volgens het akkoord zou Nieuw-Guinea via VN-tussenbestuur worden overgedragen aan Indonesië. Het onspronkelijke plan van Nederland om Nieuw-Guinea naar zelfstandigheid en onafhankelijkheid te begeleiden, was van de baan. Wel bedong Nederland een volksraadpleging voor de Papoea's. In 1969

Ed van Westerloo keerde in 1968 terug naar Nieuw-Guinea, links van hem Aad van den Heuvel, rechts cameraman Piet Kaart. Fotograaf onbekend.

mochten zij in een referendum stemmen voor of tegen definitieve aansluiting bij Indonesië.

Van Westerloo denkt dat de wending die de geschiedenis nam onvermijdelijk was. Anders was het op een complete oorlog uitgelopen, meent ook Van den Berg. De invloed van de pers op die wending was beperkt. Van Westerloo: 'Je kon voorkomen dat de verslaggeving alleen door het gouvernement werd bepaald.'

Van Westerloo was de enige Nederlandse verslaggever die tot december 1962 bleef. Hij signaleerde dat de Indonesiërs tegen de afspraak in meteen binnenrokken.

In 1968 keerde hij voor KRO's Brandpunt terug, samen met Aad van den Heuvel. Het was een jaar voordat de Papoea's mochten kiezen voor of tegen definitieve aansluiting bij Indonesië. Het land was op last van Indonesië vrijwel gesloten voor de pers. De twee verslaggevers wer-

den 's nachts – terwijl 'toezichthouder' Poncke Prince op één oor lag – door leden van de na 1962 opgerichte onafhankelijkheidsbeweging OPM van hun bed gelicht voor een interview. Van Westerloo en Van den Heuvel berichtten over de aanhang van de OPM. Maar óók over de tienduizenden die van niets wisten, nuanceert Van Westerloo. Tevens meldde ze dat de VN, tegen de afspraak in, nauwelijks voorbereidingen trof voor eerlijke verkiezingen in 1969. Tevergeefs. 'Na 1962 deed Nederland niets meer voor de Papoea's. Niets', zegt Van Westerloo verontwaardigd. De luide roep van Nederland om zelfbeschikking voor Papoea's was na 1962 geheel verstomd.

Concluderend: de Nederlandse pers had het zwaar in Nieuw-Guinea: de klamme hitte, immense afstanden, censuur, beperkte communicatiemiddelen, geen professioneel correspondentennetwerk. Stringers noch verslaggevers slaag-

den er in de mythe van een krijgshaftig leger door te prikken. Zicht op wat zich werkelijk afspeelde in Nieuw-Guinea kregen ze niet.

Dat berichten over oorlogshandelingen prioriteit kregen boven verhalen over de opbouw en feitelijke ontwikkelingen in het land, laat zich verklaren uit het feit dat juist de oorlogsdreiging reden was om verslaggevers naar de verre kolonie te sturen. Doordat Nederlanders thuis vooral geïnformeerd werden over de lotgevallen van hun landgenoten in de Oost, bleef de Papoea voor hen vooral een onbekende, exotische vreemde.

Literatuur:

- Chris van Esterik, *Nederlands laatste bastion in de Oost*, 1982
- John Jansen van Galen, *Ons laatste oorlogje*, 1984
- Theo Peters, *Nederlands Nieuw-Guinea 1945-1962*, 1993
- Arnold Karskens, *Pleisters op de ogen, pleisters op de mond*, 2001
- Piet Hagen, *Journalisten in Nederland*, 2002